

УДК 165.193:101.9

ББК 87.2

Ігор Гоян

ІНТУЇТИВІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ФІЛОСОФІЇ АНРІ БЕРГСОНА

У статті розкривається зміст та історичне значення філософського вчення інтуїтивізму Анрі Бергсона. Послідовно простежуються відмінності й взаємозв'язки між інтелектом та інстинктом у пізнавальному процесі. Визначається роль і місце інтуїції, її характерні ознаки у творчому доробку філософа.

Ключові слова: інтуїтивізм, інтелект, інстинкт, інтуїція, ірраціоналізм.

Один із філософських напрямів кінця XIX – початку XX століття – інтуїтивізм – пов'язаний передусім з іменем видатного французького філософа, лауреата Нобелівської премії Анрі Бергсона (1859–1941).

Феномен інтуїції має довгу історію в контексті філософських знань. Проте філософія інтуїтивізму як самостійний, завершений напрям складається лише на межі XIX–XX століть. Інтуїтивізм починає формуватися в умовах поступового занепаду філософії позитивізму й посідає відверто антипозитивістські позиції.

У XIX столітті критика наукового об'єктивного пізнання стає свого роду модою. Традицію ірраціоналізму “філософії життя” продовжує інтуїтивізм А.Бергсона, погляди якого – яскравий вираз ірраціоналізму. Бергсон був на чолі тих, хто взяв собі за мету визначити місце наукового пізнання, показати його протилежність філософії.

Моральний світ самого філософа не знав компромісів, й образ цієї людини викликає глибоку повагу. Не випадково 11 травня 1967 року на одній із колон паризького Пантеону був вибитий напис: “Анрі Бергсону – філософу, життя і творчість якого зробили честь Франції й людській думці”.

Основний напрям філософського інтересу Бергсона – інтуїція тривалості – визначився в результаті розчарування виразити розвиток у поняттях механістичної науки. Обмеженість інтелекту, з яким Бергсон ототожнює “механістичний розум”, полягає в тому, що останній редукує предмет до певної множини елементів, однакових з іншими предметами.

Більшість його творів присвячено саме спростуванню механістичних концепцій та поглядів на психіку людини, її свідомість, на проблему розвитку життя. Зокрема, Бергсон заперечував механістичний еволюціонізм (типу концепції Спенсера), де розвиток уявляється однолінійним рухом до все більшої складності, де одні якості зумовлюють появу інших за допомогою простого причинно-наслідкового зв'язку. На противагу такому уявленню про розвиток Бергсон висунув ідею про творчий розвиток життєвого процесу. Він цілком слушно зауважував, що процес розвитку життя не є простим механістичним переміщенням, як от рух ядра під час пострілу з гармати. Продовжуючи цю аналогію, він пише, що навіть якщо й можливе це, то в такому “випадку ядро негайно розривається на шматки, з яких кожен також розривається на частини, ці частини знову розриваються, і так далі протягом тривалого проміжку часу” [1, с.89].

Цим, мабуть, і пояснюється та обставина, що його вчення набуло широкого розголосу.

Згідно з Бергсоном, життя є безперервним потоком змін, творчим процесом, в основі якого лежить “життєвий порив”, певний заряд життєвої енергії. Припускаючи наявність якоїсь первісної концентрації життєвої енергії, заряду, Бергсон не виходить за межі механістичного світорозуміння, хоч він і намагається “намалювати” картину розвитку життя як творчого процесу.

В історичному плані цей безперервний потік змін (“творча еволюція” на противагу механістичній еволюції) має чимало розгалужень, одні з яких закінчуються глухими кутами, інші продовжують еволюцію.

У витоках життя лежить свідомість або, точніше, надсвідомість. Вона становить собою потребу у творчості, але проявляється там, де творчість можлива, і засинає, коли життя приречене на автоматизм. Щоб проникнути в глибини життя, потрібна інша, ніж інтелект, форма його освоєння, інший, не інтелектуальний шлях проникнення в сутність буття. Бергсон доходить висновку, що тільки особливе, властиве людям почуття – інтуїція, споріднена з інстинктом, дозволяє проникнути в глибини “життєвих явищ”, недоступних для логічних понять і категорій.

“Потік свідомості” замінено на час, як на найміцніший і найстійкіший матеріал дійсності. Час – безперервний прогрес минулого, що поглинає майбутнє й зростає відповідно до руху вперед. Минуле, що безперервно зростає, водночас і безперервно зберігається.

Своєрідним фундаментом інтуїтивізму є вчення про інстинкт та інтелект.

Бергсон намагається розкрити внутрішній зміст пізнавальної діяльності людини, її механізм. Працюючи над розв’язанням цього завдання, Бергсон доходить висновку, що в процесі історичного розвитку людина отримує два “знаряддя”, два своєрідних види пізнання – інтелект та інстинкт. Кожен із них має свої особливості та можливості. За Бергсоном, “інстинкт та інтелект становлять два розбіжних, але однаково вдалих розв’язання однієї й тієї ж проблеми” [1, с.125].

Послідовно розвиваючи цю точку зору, Бергсон вважає інтелект та інстинкт (останній певною мірою ототожнюється ним з інтуїцією) двома шляхами еволюції, що розійшлися в процесі свого розвитку й стали протилежними формами життя. Отже, тут ідеться не про пізнавальні властивості людини, не про гносеологічну проблему, а про певні форми прояву життя.

Саме таке прагнення Бергсона онтологізувати гносеологічні проблеми знаходить прихильників і послідовників серед філософів, оскільки традиційний гносеологізм уже не в змозі задовольнити філософію. З іншого боку, прихильники концепції Бергсона схвально прийняли його критику інтелектуального пізнання, хоча і не в такій різкій формі.

Зрештою, сам Бергсон теж прагне пом’якшити проголошене ним різке протиставлення інтелекту інстинктові. Зокрема, він визнає, що в інтелекті дуже багато інстинктивного і, навпаки (це, мовляв, пояснюється їх спільним походженням від одного кореня), що інтелект й інстинкт узагалі не піддаються чіткому розрізненню, що це не закінчені речі, а лише тенденції. І все ж між ними різниця полягає не в ступені, а в сутності.

Таку позицію французького філософа можна зрозуміти як прагнення чітко розрізнити дві форми людської життєдіяльності, проте подальші його висновки про функцію інтелекту та інстинкту свідчать про те, що такий поділ життя людини на інтелектуальне та інстинктивне неправомірний.

На підставі основних висновків розглянутої онтології Бергсон створює вчення про пізнавальні можливості інтелекту та інстинкту. При цьому з’ясовується, що інтелект “має своїм головним об’єктом неорганічні тверді тіла”. Інтелект та інстинкт спрямовані у два протилежних боки, один – до неживої природи, другий – до життя.

Далі Бергсон формулює основні ознаки такого інтелекту: “... Інтелект ясно уявляє собі лише нерухомість” [1, с.135–136], “... інтелект характеризується необмеженою здатністю розкласти речі за будь-яким законом та з’єднувати їх у будь-які системи” [1, с.138]. Характеризуючи інтелектуальне пізнання, Бергсон розвиває думку про цілковиту відсутність у ньому творчого начала. Інтелект, за образним порівнянням філософа, копошиться у світі мертвих тіл, усе нове, живе, нетрадиційне проходить повз нього. Загальний же висновок такий: “Інтелект характеризується природним нерозумінням життя” [1, с.145].

Подібні висновки філософа щодо інтелекту зумовлюються кількома причинами.

По-перше, негативне ставлення Бергсона до інтелекту було пов’язане з ототожненням інтелектуального пізнання з механістичним світорозумінням, які він фактично

увіковічною, хоча воно насправді було лише історично минушим явищем у розвитку суспільства і науки.

По-друге, негативний осуд інтелекту впливає з його ідеї про розгалуження розвитку життя на потоки. Звичайно, як уже зазначалось, сама по собі думка про складний, різноманітний еволюційний процес розвитку життя має позитивне значення. Проте Бергсон протиставляє різні форми цього процесу, зокрема інстинкт інтелектові. Безсумнівно, інтелект відрізняється від інстинкту, оскільки він виникає на певному етапі розвитку життя і є вже якісно новим утворенням порівняно з інстинктом. Але Бергсон помилково вважає (дотримуючись головної ідеї про “життєвий порив” як про рушійну силу цього розвитку), що інстинкт та інтелект зароджуються одночасно й лише згодом розвиваються в різних напрямках.

По-третє, постульована філософом неспроможність інтелекту до осягнення життя впливає з розуміння Бергсоном “життя” як творчого потоку змін. Цей потік характеризується безперервністю, різноманітністю форм прояву. Цю властивість життя Бергсон позначає терміном *durée*, що в перекладі з французької означає “тривалість”, хоч це й не повністю відповідає бергсонівському розумінню цього поняття. Вираз “творча еволюція” якоюсь мірою може бути синонімом поняття *durée*.

Основою цього творчого потоку змін є “життєвий порив” (або надсвідомість), який проривається крізь заляту, мертву матерію й напрям розвитку якого зворотний змінам у неорганічній природі. Саме цей безперервний рух життя нібито неспроможний осягнути інтелект, оскільки він завжди зупиняє рух, щоб зафіксувати його в поняттях. Як безліч крапок не дає нам геометричної лінії, так і безліч фіксацій життя не дає нам життя в його безперервності. Проте ці “аргументи” Бергсона не досягають мети, оскільки життя відзначається як безперервністю, так і перервністю.

Інтелект й основана на ньому наука послугує потребам людини, яка створює штучні знаряддя. Він здатний пізнавати не самі речі, а лише відношення між ними, через що й істини, які дають науки, є відносними.

За Бергсоном, лише інстинкт здатний зсередини осягнути потік життя, бо він є його частиною. Звідси впливає як істотна відмінність інстинкту від інтелекту, так і неспроможність останнього осягнути інстинкт, проникнути у сферу його дії.

Замість “безплідного інтелекту” Бергсон пропонує інстинкт у його біологічному визначенні і в цьому продовжує думку В.Джеймса, коли останній розуміє інстинктивні форми реакції як “природну історію душі”, її вікові особливості тощо. Інстинкт, за Бергсоном, діє за формою самого життя, тобто органічно. Якби інстинкт міг розповісти про себе, він видав би нам найглибші таємниці життя. Він продовжує ту роботу, за посередництвом якої життя організує матерію.

Далі з'ясовується, що інстинкт – це певна форма відношення між типами органічного життя, внутрішня спорідненість їх, щось на зразок біологічного симбіозу.

Бергсон вважає, що пізнавальні можливості інстинкту невичерпні. Його висновки завжди категоричні, а помилка людини полягає в тому, що вона не навчилася користуватись інстинктом, усіма його можливостями, не навчилася “радитися з ним”.

На думку Бергсона, інстинкт не можна пізнати повністю, остаточно, оскільки якісна відмінність інстинкту завжди унікає інтелекту, який має справу лише з кількісними відношеннями, тобто з тим, що можна розчленувати. Щоправда, переходячи на мову психології, Бергсон усе ж дає визначення інстинкту: “Інстинкт є співчуття, симпатія” [1, с.155].

Проте, згідно з Бергсоном, інстинкт, як і інтелект, обмежений у своїх можливостях пізнання. Якщо інтелект змушений залишатися поза життям і не може досягнути його глибин, то інстинкт, навпаки, змушений автоматично повторювати свої дії в якійсь обмеженій сфері свого існування. Інстинкт залишається “замкненим” у собі й не може вийти за межі певної форми життя, тобто не може осягнути всього життя.

І все ж, за Бергсоном, є ще одна здатність людського пізнання, яка нібито позбавлена негативних рис інтелекту та інстинкту й водночас допомагає збагнути дійсність в її безперервності та цілісності. Це – інтуїція, яку філософ визначає як “вид інтелектуальної симпатії, за допомогою якої людина переноситься всередину об’єкта, щоб злитися з тим, що є в ньому унікальним і, отже, невимовним” [2, с.6]. При цьому Бергсон певною мірою ототожнює інстинкт та інтуїцію. Для нього інтуїція є інстинктом, але “безкорисливим”, таким, що усвідомив себе й здатен досягнути предмети. Інтуїція, як й інстинкт, є видом симпатії, що спрямована всередину, на пізнання самого об’єкта, його змісту (адже інтелект, згідно з Бергсоном, має справу лише з кількісними відношеннями).

Одну з основних рис інтуїції становить зв’язок з інстинктом і з несвідомим психічним. Інтуїція в Бергсона – це і є інстинкт, але який усвідомлює себе, здатний розмірковувати про предмет. Прийшовши до цього висновку, Бергсон замінює в теорії пізнання інстинктивну форму пізнання інтуїтивною, вважаючи останнє поняття ширшим, глибшим, здатним розкрити таємниці життя, ввести “всередину самого життя”.

Інтуїція, вважає Бергсон, має здатність здійснювати абсолютне пізнання, не користуючись яким-небудь зовнішнім впливом, без допомоги понять та уявлень людини, які сформувалися раніше. Не існує жодної галузі знання, жодної “системи”, діяльність якої б “не оживлялась інтуїцією”. У кожній науковій системі інтуїція – “те, що є кращим від самої системи і що її переживе”. Інтуїція становить саму сутність нашого духу і, в певному розумінні, саме життя. Тільки інтуїція занурює нас “у глибину життя”, адже саме інтуїція здійснює “абсолютне пізнання”. При цьому вона не зазнає жодного впливу ззовні, не залучає жодної форми логічного мислення.

У праці “Вступ до метафізики” Бергсон визначає інтуїцію як вид “інтелектуальної симпатії”, яка допомагає проникнути вглиб предметів, злитися з їхньою індивідуальною сутністю та самотністю.

Об’єктом інтуїції в Бергсона є сама дійсність, життя.

Інтуїція та інстинкт є виявом “життєвого пориву”, вони нібито породжені самим життям, тоді як інтелект є породженням людських потреб, тобто інтелект є чимось зовнішнім щодо життя. Проте є різниця між інтуїцією та інстинктом, оскільки інтуїція – це “інстинкт, який не має практичного інтересу, не є свідомим самого себе, здатним розмірковувати про свій об’єкт та безконечно розширювати його” [2, с.155].

В іншому місці цього ж твору Бергсон говорить про інтуїцію як про очищений та розвинутий інтелект. Проте ця думка залишається тільки припущенням, вона позбавлена доказів і тому не має нічого спільного з науковим пізнанням.

Високо оцінюючи інтуїцію, Бергсон указує й на її недоліки: короткочасність існування, раптовість появи, суб’єктивність.

Розвиток людської думки виявляється приреченим на неадекватне тлумачення таємниці інтуїції, яка, зрештою, залишається незмінною в часі.

Підсумовуючи, можна сказати, що теорія інтуїції Бергсона ґрунтується на певній онтології – своєрідній концепції “життєвого пориву”, надсвідомості, якою нібито пройняті всі сфери життя. Поняття інтуїції в Бергсона – не стільки категорія мислення, скільки якась життєва сила, зусилля, “симпатія”, споріднена в цьому відношенні з інстинктом. Проте така спроба біологізувати інтуїцію призводить його до ігнорування якісної специфіки соціальної форми інтуїції. Унаслідок цього, його концепція інтуїції характеризується невизначеністю, розпливчастістю. До того ж зведення інтуїції до рівня інстинкту нічого не дає для з’ясування функції інтуїції, оскільки крім загального міркування, що інтуїція – це розвинутий і очищений інстинкт, Бергсон далі не йде, не з’ясовує та й не може з’ясувати (унаслідок абстрактності своїх вихідних положень) генезис розвитку інтуїції з інстинкту. Тут позначилися такі хиби його концепції, як недооцінка категоріального мислення та помилкова спроба знайти якийсь вид пізнання, що знаходився б нижче розрізнення об’єкта та суб’єкта.

Спробу показати, як інтуїція виявляє себе у філософській творчості, було зроблено Бергсоном у його промові на філософському конгресі в Болоньї (1911).

Кожна філософська система, говорив мислитель, є побудовою особистісного генія її творця. У кожній узагальненій побудові будь-якого філософа поза всіма елементами, які можуть бути пояснені з наукових, філософських і релігійних спрямувань його епохи, із впливів з боку його філософських посередників, є елемент і він – основний, який можна пояснити, виходячи лише з інтуїції філософа.

Бергсон зосереджує будь-яку філософську систему в одній точці, прагнучи схопити її найглибшу сутність. Однак ця сутність виявляється безконечно простою річчю, і філософу часто не вдається адекватно висловити цю суть. Ось чому він намагається все своє життя передати простоту своєї інтуїції. Уся незвичайна складність його системи – складність, яка могла б простягтись до безконечності – виражає лише несумірність між його простою інтуїцією й засобами, які він використовує для її вираження.

На основі несумірності інтуїції та мислення Бергсон відкидає уявлення про філософію як дисципліну, що узагальнює дані позитивних наук. Філософ не може просунути далі, ніж учений. Філософ мусить лише пережити свою інтуїцію, а не здійснювати синтез окремих наук. Філософ не прагне до єдності, а виходить із неї.

Для доведення дійсного існування інтуїтивного пізнання Бергсон звертається до сфери естетичного сприйняття людиною реальності. У праці “Творча еволюція” філософ підкреслює, що “естетична інтуїція” не тільки впливає на процес естетичного пізнання, а й зумовлює художню творчість, яка розкриває внутрішній зміст предметів.

Існування сфери естетичного сприйняття людиною дійсності можливе виключно завдяки інтуїтивній формі пізнання. “Естетична інтуїція” дає людині можливість не лише бачити світ, але й схоплювати “задум життя”. Вона зумовлює існування творчості як акту осягнення внутрішнього змісту предметів. Винятковість естетичного пізнання зумовлює виняткову роль творчості та виняткову роль художника, який здійснює творчий процес. Художники, на думку Бергсона, – це “найдосконаліші істоти”, які не користуючись роздумами, узагальненнями, пізнають все інтуїтивно. Їхня елітарність ґрунтується на особливих рисах фантазії, своєрідному баченні світу, здатності інтуїтивно осягати найпотаємніші думки та почуття людей.

Інтуїтивізм А.Бергсона вагомо впливав на теорію та практику західного мистецтва, насамперед на ті напрями різних видів мистецтва, які абсолютизують алогізм творчого процесу, акцентують увагу на його повній непередбачуваності. У цілому ж, ідеї представників школи “філософії життя” стали фактором становлення нових світоглядних орієнтацій, філософських шкіл, які акцентують увагу на внутрішньому світі людини.

Етичне вчення Бергсона засноване на розрізненні й протиставленні двох типів суспільства – “закритого” і “відкритого”, а також відповідних до них типів моралі – “статичної” і “динамічної”. Це стало розвитком принципу, що застосовувався Бергсоном у його ранніх працях, – принципу розрізнення двох “Я”, двох рівнів свідомості.

Динамічна мораль, на відміну від статичної, не безособова: її носії – “великі моральні особистості”. Стрижнем динамічних моральних уявлень, за Бергсоном, є принципи милосердя і любові. Основа морального зобов’язання відкритого суспільства – “емоція-інтуїція”, що пов’язана з Богом.

У результаті аналізу статичної і динамічної моралі з’ясовується, що ні та, ні інша не можуть бути названі мораллю в повному розумінні слова. Перша абсолютно виключає свободу, у другій же можливість здійснення свободи веде або до морального естетизму, що заперечує загальнозначущі моральні принципи, або передбачає божественне втручання.

Виходячи з інтуїтивних засад свого вчення, Бергсон зробив спробу розкрити найскладніше питання на межі психології і філософії – психофізичну проблему. Їй присвячено низку творів: “Психофізичний паралелізм та позитивна метафізика”, “Психофізіологічний паралелізм”, “Матерія і пам’ять”. Усю свою філософську методологію мислитель випробовує саме на цій проблемі.

Відношення психічного і фізіологічного Бергсон називає *sui generis*. Своєрідність цього відношення полягає в тому, що воно мислиться як кореляція візерунка і канви, причому психічне має надзвичайно складну структуру, яку не можна вмістити на досить схематичній канві. Те, що в психічному має стосуватися рухів, може бути виражено фізіологічно. Усе інше до мозку не має жодного відношення.

Виходячи із цього основного положення, Бергсон не погоджується з представниками ідеї паралелізму, називаючи її метафізичною гіпотезою. Грунтуючись на руховому обмеженні складного психічного образу, він обіцяє висунути більш тонку гіпотезу про відповідальність психічного й мозкового станів. Говорячи про психофізіологічний паралогізм, Бергсон виходить із учення В.Вунда про різні аспекти одного й того самого досвіду. Цей паралогізм полягає в тому, що змішують системи означення: розглядають зовнішні предмети як речі та як уявлення. Обидві ці системи можуть бути прийнятними, але Бергсон рекомендує суворо дотримуватись системи, обраної для певної мети.

Як і В.Джеймс, Бергсон поступово виходить за межі “психології свідомості”. В одній зі своїх лекцій у Паризькому психологічному інституті (1901) він завершує виклад проблеми сновидінь своєрідно пророчими словами: “Я зупиняюся на порозі таємниці. Досліджувати найглибші таємниці несвідомого, працювати над тим, що я тільки-но назвав підґрунтям свідомості, – таким буде головне завдання психології в прийдешньому столітті. Я не маю сумніву, що на неї чекатимуть прекрасні відкриття, такі, мабуть, важливі, якими були в минулому відкриття фізичних і природничих наук” [3, с.78]. Філософію Бергсона називають “інтуїтивною”. Так можна назвати і його психологію.

Для Бергсона характерне змішування ним психофізіологічних і соціальних чинників, унаслідок чого з’являються двозначні, туманні за змістом положення, а то й хибні, реакційні твердження.

В основі всього знаходиться творчий порив, розгортання життєвого процесу, потік безперервних якісних змін, виникнення, тривалість, тлінність. Цей творчий процес, раціоналізований наукою, обрублюється, “розбивається” на окремі стадії, що призводить до “безжиттєвого” результату. Вихід – в інтуїції. Вона – основний, нічим не обмежений, нічим не визначений шлях проникнення до таємниць світу.

У Бергсона свідомість не тотожна логічному мисленню; у розгляд уводиться набагато ширша сфера свідомості, де основну роль відіграє не “верхній” його шар, наукове мислення, а глибинні рівні, пов’язані з інстинктом й антиінтелектуальною інтуїцією, що здійснюють дорефлексивний зв’язок людини зі світом.

Нами окреслені основні проблеми, що постали перед Бергсоном у зв’язку з новим уявленням про свідомість. Це проблема субстанціальності свідомості, що пов’язана, у свою чергу, з питанням про можливість обґрунтування єдності особи. Для раннього періоду творчості філософа характерна неясність і двоїстість у вирішенні цих проблем, що дало основу критикам Бергсона назвати його вчення “абсолютним феноменалізмом”, який руйнує людську особистість.

Це вчення визначило наближення Бергсона до проблеми самосвідомості. У ній відобразилось осмислення Бергсоном того факту, що за межами раціонального усвідомлення суб’єктом самого себе завжди щось ще залишається: суспільно усвідомлений суб’єкт і суб’єкт як такий – не одне й те ж. Але якщо раціональні методи, за Бергсоном, не дають можливості проникнути в глибинні психічні, суб’єктивні процеси, то в принципі на це здатна інтуїція.

Таким чином, Бергсон не зміг піти від уявлення про свідомість як безпосередньо дану суб’єктові в інтуїтивному акті; але на такій основі дійсно вирішення проблеми самосвідомості, а тим більше – суспільної свідомості, не могло бути досягнуто.

Трактування Бергсоном особи призводить до труднощів у розумінні можливостей спілкування між людьми. Результатом абсолютизації якісної своєрідності, унікальності

“внутрішнього Я” виявляється заперечення справжнього спілкування і взаєморозуміння: людина нібито може зрозуміти лише поверхневі прояви особи іншого, наскільки це необхідно для життя в суспільстві.

Філософія Бергсона мала вплив як на сучасних йому філософів, так і на тих, що творили значно пізніше. Російський філософ-інтуїтивіст М.Лосський так трактує причину цього впливу: “У другій половині XIX століття філософи надто однобічно зосередилися на заняттях гносеологією, на побудові теорії істини й надто мало віддавали сил здобуванню самої істини про світ. У наш час становище змінюється: серед філософів зростає інтерес до самого світу, починаються дослідження онтологічних і взагалі метафізичних проблем. Симптомом цього повороту можна вважати захоплення філософією Бергсона” [4, с.5].

1. Бергсон А. Творческая эволюция / А. Бергсон // Собрание сочинений : в 5 т. / А. Бергсон. – С. Пб. : Изд-во М. И. Сеченова, 1909. – Т. 1.
2. Бергсон А. Введение в метафизику / А. Бергсон // Собрание сочинений : в 5 т. / А. Бергсон. – С. Пб. : Изд-во М. И. Сеченова, 1914. – Т. 5.
3. Бергсон А. Собрание сочинений : в 4 т. / А. Бергсон. – М. : Моск. Клуб, 1992. – Т. 1.
4. Лосский Н. О. Интуитивная философия Бергсона / Н. О. Лосский. – [Б. г. : б. и.], [1922 ?].

The article reveals the meaning and significance of the philosophical teachings of intuitionism Anri Bergson. Consistently traced the differences and the relationship between intellect and instinct in the cognitive process. The role and place of intuition, its characteristic features in the creative works of the philosopher.

Key words: intuitionism, intelligence, instinct, intuition, irrational.

УДК 17.026.4:14

ББК: 87.3 (4 Нім)

Максим Дойчик

КАТЕГОРІЯ “ГІДНІСТЬ” У ФІЛОСОФІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

У статті аналізується зміст розуміння гідності людини у філософії Іммануїла Канта. Показано, що гідність – це виняткова властивість людини як розумної істоти, як особистості. Стверджується, що підставою гідності людини є її свобода, що виявляється в моральному виборі, здійсненому на засадах обов'язку, відповідно до морального закону. Наголошується, що гідність, як максима буття людини, передбачає постійну рефлексію, самоаналіз.

Ключові слова: гідність, максима, закон, цінність, людина.

Актуальність дослідження феномену гідності зумовлена насамперед закономірними процесами індивідуалізації людини в умовах перманентних суперечностей соціокультурної еволюції людства. Історико-філософський дискурс щодо гідності людини є важливим ще й тому, що він значною мірою сприяє визначенню всіх семантичних рівнів, можливих смислових вимірів цього поняття, допомагає розкрити його істинну природу.

У цілому, дана тема в науковій літературі постає як етична, і тут відомі праці В.А.Малахова, Г.Д.Бандзеладзе, Р.Г.Апресяна, А.А.Гусейнова, Е.В.Золотухіної-Аболіної та ін. У філософсько-правовому аспекті проблема гідності людини знайшла своє відображення в наукових здобутках О.В.Гришук. Специфіка ж кантівського розуміння категорії гідності, на нашу думку, не повністю висвітлена, а отже, суттєвою постає потреба в її теоретичному осмисленні та узагальненні.

Що є гідністю, як вона набувається та як її можна зберегти? Яким чином формуються необхідні умови тієї гідності, якої прагне людина? Питання такого змісту є вузловими в “Критиці практичного розуму” видатного німецького класичного філософа Іммануїла Канта (1724–1806).

У своїй філософії І.Кант дав обґрунтування суб'єктоцентристської картини світу, згідно з якою в центрі світу знаходиться людина та її відношення до оточуючого світу.